

JOANNA SKORUPSKA
Wrocław

Działania polskich organizacji pozarządowych na rzecz zwiększania jawności i dostępności informacji publicznych

Sprawnie działający system udostępniania informacji publicznych¹ jest rzeczywistym fundamentem zasad demokracji. Wpływa na wzrost przejrzystości i jawności działań podmiotów sektora publicznego, zwiększa poziom świadomości obywatelskiej, umożliwia realne uczestnictwo społeczeństwa w życiu państwa i budowanie dialogu na linii państwo–obywatel. Wagę становienia i skutecznej realizacji przepisów prawnych dotyczących kwestii pozyskiwania i ponownego wykorzystania informacji publicznych dostrzegają zarówno przedstawiciele władz, jak i sami obywatele. Pierwsi, obligowani dodatkowo zapisami prawa międzynarodowego i wspólnotowego, liczą, że zapewnienie społeczeństwu szerokiego dostępu do informacji sektora publicznego i wdrażanie założeń idei otwartego rządu (ang. *open government*)² przełoży się na zwiększenie zrozumienia, zaufania i poparcia dla działań rządu i organów administracji państwowej. Drugi wyrażają przekonanie, że prawidłowo działający system udostępniania informacji publicznych pozwoli na lepszą kontrolę działań przedstawicieli władz publicznych, podejmowanych przez nich decyzji i wydatkowanych środków.

Zarówno становienie prawa informacyjnego, jak i jego wykonywanie (udostępnianie informacji publicznych przez urzędników) skupia się w rękach przed-

¹ Informacja publiczna rozumiana zgodnie z Ustawą z dnia 6 września 2001 roku o dostępie do informacji publicznej jako „każda informacja o sprawach publicznych”. Zob. Ustawa z dnia 6 września 2001 roku o dostępie do informacji publicznej, Dz.U. z 2001, nr 112, poz. 1198 z późn. zm., art. 1, pkt 1.

² Ideą otwartego rządu jest zwiększanie, przy wykorzystaniu nowoczesnych cyfrowych narzędzi technologicznych, współudziału obywateli w procesach rządzenia. Jednym z najważniejszych elementów tej koncepcji jest zapewnienie obywatelom dostępu do informacji i danych publicznych. A. Sobczak, T. Kulisiewicz, *Otwarty Rząd i ponowne wykorzystanie informacji publicznej — inspirujące wzorce z Polski i ze świata*, Łódź 2014, s. 4.

stawicieli sektora państwowego. Stwarza to pewne potencjalne niebezpieczeństwo naruszania obywatelskiego prawa dostępu do informacji. Wśród osób badających problematykę jawności i dostępności informacji publicznych w Polsce coraz częściej mówi się o potrzebie powołania wyspecjalizowanej, niezależnej instytucji, która byłaby odpowiedzialna za uporządkowanie, kontrolowanie i usprawnianie procesów realizacji prawa dostępu i ponownego wykorzystania informacji sektora państwowego³. Do chwili obecnej pomysł utworzenia rzeczzonej jednostki nie został zrealizowany, a przypisywane jej zadania wypełniają, reprezentując wszystkich odbiorców informacji publicznych, społecznie aktywni obywatele zrzeszeni w organizacjach pozarządowych. Pozytywną rolę i potrzebę ich działań podkreślają specjaliści⁴. Potwierdzają je również wyniki badań zależności wskaźnika rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i stopnia rozwoju nowoczesnych systemów informacji publicznej na świecie. Wykazano, że zachodzi pomiędzy nimi wprost proporcjonalna zależność. Oznacza to, że rozwój aktywności obywatelskiej (w tym działania organizacji pozarządowych, stanowiących fundament społeczeństwa obywatelskiego) jest ściśle powiązany z poziomem dostępności informacji publicznych⁵. Im wyższy poziom aktywności obywatelskiej w danym społeczeństwie, tym lepszy dostęp do informacji i odwrotnie.

Organizacje pozarządowe, zamiennie nazywane organizacjami non profit, NGO (ang. *non-governmental organisation*), obywatelskimi lub społecznymi, funkcjonują w obszarze tzw. trzeciego sektora — przestrzeni niezależnej od sektorów administracji publicznej i biznesu, której przedstawiciele chcą dobrowolnie działać na rzecz społeczeństwa, nie nastawiając się przy tym na osiąganie zysków ze swojej działalności⁶. Mogą nimi być osoby prawne lub jednostki nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną (m.in. fundacje i stowarzyszenia)⁷.

Według danych krajowego rejestru urzędowego podmiotów gospodarki narodowej REGON, prowadzonego przez Główny Urząd Statystyczny, w Polsce

³ Opinię taką wyraziła m.in. dr Agnieszka Piskorz-Ryń (pracownik naukowy Wydziału Prawa i Administracji UKSW w Warszawie) podczas konferencji *Prawo do informacji publicznej — prawo wolnościowe i prawo gospodarcze*. Zob. *Dostęp do informacji publicznej coraz lepszy, ponowne wykorzystywanie bardzo słabe*, Obywatelski monitoring realizacji prawa do informacji publicznej, <http://www.prawodoinformacji.pl/index.php/29-dostep-do-informacji-publicznej-coraz-lepszy-ponowne-wykorzystywanie-bardzo-slabe> (dostęp: 19.02.2015).

⁴ Tu m.in. wypowiedź dra Grzegorza Sibigi (pracownika naukowego Instytutu Nauk Prawnych PAN w Warszawie, eksperta sejmowego w pracach nad nowelizacją ustawy o dostępie do informacji publicznych w 2011 roku) podczas konferencji *Prawo do informacji publicznej — prawo wolnościowe i prawo gospodarcze*. Zob. *Dostęp do informacji publicznej coraz lepszy...*

⁵ M. Kowalczyk, *E-urząd w komunikacji z obywatelem*, Warszawa 2009, s. 194.

⁶ Por. *Rola organizacji pozarządowych w działalności na rzecz praw i wolności człowieka*, wybór i oprac. M. Dobijański, B. Bocian, Siedlce 2009, s. 18.

⁷ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U. z dn. 25 sierpnia 2014, poz. 1118 z późn. zm., art. 3, pkt 2.

w 2012 roku w sektorze pozarządowym zarejestrowanych było 83 500 aktywnych organizacji non profit, działających we wszystkich obszarach społeczno-gospodarczych⁸. 4% spośród nich jako główny obszar swojej działalności zadeklarowało „rozwój społeczny, lokalny i ekonomiczny”, a 2% „prawo i jego ochronę, prawa człowieka”⁹. Zgodnie z danymi zawartymi w największej polskiej bazie internetowej jednostek trzeciego sektora, na polu „upowszechniania i ochrony wolności i praw człowieka, swobód obywatelskich oraz inicjatyw wspomagających rozwój demokracji” działa obecnie blisko 6000 organizacji pozarządowych¹⁰. Trudno oszacować dokładną liczbę podmiotów trzeciego sektora podejmujących działalność dotyczącą zwiększania dostępności informacji publicznych i przejrzystości działań administracji państwowej, ponieważ w rejestrze REGON i w Krajowym Rejestrze Sądowym — dwóch spisach stanowiących główne źródło informacji na temat liczebności i profilu działalności podmiotów pozarządowych — oznaczenie pola działalności statutowej ogranicza się do wskazania jednego (lub kilku) z zaproponowanych, dość szerokich, obszarów tematycznych.

Przegląd kilkudziesięciu ogólnopolskich i lokalnych inicjatyw związanych z ideą zwiększania dostępności informacji sektora publicznego pokazuje, że organizacje pozarządowe podejmujące działalność związaną z rozwojem polityki informacyjnej państwa, wspieraniem procesów upubliczniania władzy i rozwojem nowoczesnej e-administracji podzielić można na dwie grupy:

— jednostki, dla których jest to główny lub jeden z kilku głównych, równorzędnych rodzajów działalności statutowej (np. Sieć Obywatelska — Watchdog Polska czy Fundacja ePaństwo) oraz

— organizacje, które tylko sporadycznie podejmują projekty dotyczące tej problematyki, a ich realizacja nie wynika z głównych zadań organizacji (jako przykład można wskazać Towarzystwo Upiększania Miasta Wrocławia, które w 2011 roku opracowało raport na temat realizacji prawa do informacji publicznej, mimo iż na co dzień działania tej organizacji koncentrują się na sprawach architektury i urbanistyki)¹¹.

W artykule zostaną przeanalizowane działania kilku jednostek non profit należących do pierwszej z wymienionych grup, dla których praca na rzecz zwiększania otwartości rządów i dostępności informacji publicznych stanowi podstawowy lub jeden z podstawowych celów i które prowadzą w tym zakresie działania o za-

⁸ *Trzeci sektor w Polsce: stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, organizacje samorządu zawodowego, gospodarczego i pracodawców w 2012 r. Studia i analizy statystyczne GUS*, Warszawa 2014, s. 37.

⁹ *Ibidem*, s. 68.

¹⁰ Stan na 31 stycznia 2015 roku. Źródło: Baza danych organizacji pozarządowych i instytucji, <http://bazy.ngo.pl/> (dostęp: 19.02.2015).

¹¹ *Informacja publiczna w drodze ku społeczeństwu obywatelskiemu*, Towarzystwo Upiększania Miasta Wrocławia, <http://tumw.pl/wp-content/uploads/2011/03/Kudowa.pdf> (dostęp: 19.02.2015), por. *O nas*, Towarzystwo Upiększania Miasta Wrocławia <http://tumw.pl/o-nas/> (dostęp: 19.02.2015).

sięgu ogólnopolskim. Analiza działalności tych jednostek posłuży do scharakteryzowania podejmowanych przez nie rodzajów aktywności, wykorzystywanych metod i narzędzi, relacji nawiązywanych z przedstawicielami sektora publicznego i obywatelami. Będzie się także dążyć do całościowej oceny wymienionych działań. W rezultacie tych zabiegów powinno się uzyskać odpowiedź na pytanie, jakie funkcje w procesie rozwijania i dostosowywania systemu udostępniania informacji publicznych do potrzeb użytkowników pełnią polskie organizacje pozarządowe. W jaki sposób i jak silnie na niego oddziałują?

Na podstawie wykazu podmiotów non profit w serwisie Bazy.ngo.pl, informacji i linków zamieszczonych w tematycznych serwisach internetowych poświęconych zagadnieniom dostępu do informacji publicznej, zawartości profili wybranych organizacji non profit w serwisach społecznościowych, wzmianek w artykułach prasowych z kilku dzienników elektronicznych oraz programów konferencji i szkoleń poświęconych zagadnieniom dostępności informacji publicznych i rozwijania e-administracji wytypowano osiem podmiotów trzeciego sektora, których działalność jest dobrze widoczna w mediach w skali ogólnopolskiej¹². Są to:

- Sieć Obywatelska — Watchdog Polska,
- Stowarzyszenie „Miasta w Internecie”,
- Fundacja ePaństwo,
- Fundacja im. Stefana Batorego,
- Stowarzyszenie 61,
- Ośrodek Studiów nad Cyfrowym Państwem,
- Fundacja i Stowarzyszenie Projekt: Polska,
- Fundacja Jawność.pl.

Wszystkie wymienione powyżej podmioty są organizacjami pozarządowymi w rozumieniu Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie¹³. Cztery z nich przyjęły formę prawną fundacji, trzy stowarzyszenia, a jedna zarejestrowana jest jednocześnie jako fundacja i stowarzyszenie (zob. tabela 1)¹⁴. Tylko trzy spośród badanych organizacji (Stowarzyszenie „Miasta w Internecie”, Ośrodek Studiów nad Cyfrowym Państwem i Funda-

¹² Wśród wykorzystanych źródeł znalazły się m.in.: strona internetowa projektu „Pozarządowe Centrum Dostępu do Informacji Publicznych” (informacjapubliczna.org.pl) i Fundacji Jawność.pl (www.jawnosc.pl), profil „Pozarządowe Centrum Dostępu do Informacji Publicznych” oraz Sieci Obywatelskiej — Watchdog Polska w serwisie Facebook, artykuły z elektronicznego wydania „Rzeczpospolitej”, programy konferencji *Miasta w Internecie*, organizowanej corocznie przez Stowarzyszenie „Miasta w Internecie”.

¹³ Zob. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego..., art. 3, pkt 2.

¹⁴ Fundacje muszą posiadać majątek (ustanowiony przez fundatora/fundatorów) na rzecz realizacji jej statutowych, gospodarczo lub społecznie użytecznych celów, wymogu takiego nie stawia się stowarzyszeniom. Zob. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 roku o fundacjach, Dz.U. z 1984, nr 21, poz. 97 z późn. zm., art. 1.

cja Projekt: Polska) prowadzą dodatkową dochodową działalność gospodarczą¹⁵. Żadna z instytucji nie prowadzi odpłatnej działalności pożytku publicznego¹⁶. Większość jest zarejestrowana w województwie mazowieckim, w tym cztery w Warszawie. Jedna ma siedzibę w Łodzi, a pozostałe w mniejszych miastach (poniżej 120 000 mieszkańców) i wsiach. Każda z nich podejmuje działania o zasięgu ogólnopolskim. Niemal wszystkie badane organizacje powstały po 2001 roku, co wiązać należy z datą przyjęcia pierwszej polskiej ustawy o dostępie do informacji publicznej. Jedynie Stowarzyszenie „Miasta w Internecie” utworzone zostało wcześniej — w 1998 roku. Jego misją jest budowanie społeczeństwa informacyjnego i modernizowanie działań państwa (w szczególności administracji publicznej), ale z czasem przedmiotem zainteresowania i tematem podejmowanych przez Stowarzyszenie działań stał się także dostęp do informacji publicznej. W omawianej grupie nowe jednostki non profit powstawały średnio co 2 lata, co świadczy o niezmiennej aktualności problematyki dostępu do informacji publicznych i o ciągłej potrzebie uzupełniania działań rządowych inicjatywami obywatelskimi. Najstarszą organizacją deklarującą w swoim statucie działanie na rzecz zwiększania dostępności informacji publicznych jest działające od 2003 roku Stowarzyszenie Sieć Obywatelska — Watchdog Polska (do 2013 roku Stowarzyszenie Liderów Lokalnych Grup Obywatelskich), najnowszą z rozpatrywanych — Fundacja Jawność.pl, założona w 2014 roku.

W główne cele statutowe każdej z ośmiu wymienionych organizacji pozarządowych wpisuje się działalność na rzecz upowszechniania i realizowania idei otwartego rządu oraz zwiększania dostępu do danych sektora publicznego. W dokumentach podstawowych tylko pięciu z nich (Stowarzyszenia Sieć Obywatelska — Watchdog Polska, Fundacji ePaństwo, Stowarzyszenia 61, Ośrodka Studiów nad Cyfrowym Państwem i Fundacji Jawność.pl) użyto określeń „informacja publiczna”, „informacja sektora publicznego” lub „swoboda informacji”. Trzy pozostałe organizacje (Stowarzyszenie „Miasta w Internecie”, Fundacja im. Stefana Batorego i Projekt: Polska) w swoje zadania statutowe wpisały: pracę na rzecz „otwartego państwa”, przejrzystości w życiu publicznym, społecznej kontroli nad instytucjami publicznymi, zwiększania zaangażowania obywateli w życie publicznym, upowszechniania zasad demokracji oraz budowania społeczeństwa informacyjnego i modernizowania administracji państwowej (por. tabela 1). Jest to tożsame ze zwiększaniem jawności i dostępności informacji publicznych, które są niezbędne do wypełnienia wszystkich wymienionych zadań. Są gwarantem przejrzystości w życiu publicznym i narzędziem społecznej kontroli instytucji państwowych, fundamentem otwartych rządów. Swobodny dostęp do informacji

¹⁵ Do jej prowadzenia uprawniają zapisy Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego..., art. 20, pkt 1.2; dodatkowo w przypadku fundacji: Ustawy z dnia 6 kwietnia 1984 roku o fundacjach..., art. 5, pkt 5; w przypadku stowarzyszeń: Ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 roku. Prawo o stowarzyszeniach, Dz.U. z 1989, nr 20, poz. 104 z późn. zm., art. 34.

¹⁶ Zgodnie Ustawą z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego..., art. 8.

publicznych jest niezbędny do zwiększenia zaangażowania oraz świadomej i realnej partycypacji obywateli w życiu państwa.

Badane organizacje charakteryzują się dużą różnorodnością podejmowanych działań. Wypełniają wszystkie funkcje obywatelskie organizacji pozarządowych, do których, według Piotra Glińskiego należą:

- artikulacja potrzeb i interesów różnych grup społecznych,
- kontrola działań władz lokalnych,
- wyrażanie protestów społecznych,
- sygnalizowanie niebezpieczeństw i konfliktów społecznych,
- uczestnictwo w procedurach prawnych dotyczących różnorodnych decyzji władz,
- uczestnictwo w procesach przygotowywania i podejmowania decyzji,
- samodzielne zagospodarowywanie sfery pozasamorządowej i pozapaństwowej,
- formułowanie alternatyw i wizji rozwojowych,
- samoedukacja i kształtowanie kultury obywatelskiej¹⁷.

Artikulacja potrzeb i interesów społeczeństwa następuje już w momencie zrzeszenia się członków organizacji i ustalenia zadań statutowych. Wszystkie działania mające na celu dążenie do realizacji tych interesów noszą miano rzeczniczych¹⁸. Kontrola efektów pracy przedstawicieli władz, wyrażanie sprzeciwów społecznych oraz sygnalizowanie niebezpieczeństw i konfliktów mieszczą się w grupie tzw. działań strażniczych. Organizacje pozarządowe w całości poświęcające się takiej działalności nazywane są strażniczymi lub watchdogami (ang. *watchdog*)¹⁹. W badanej grupie tylko jedna przyjęła taki profil działalności (Sieć Obywatelska — Watchdog Polska). Kolejne z wymienionych funkcji, a więc uczestnictwo w procesach przygotowywania i podejmowania decyzji, formułowanie alternatyw i wizji rozwojowych oraz upowszechnianie wyników swoich badań wśród przedstawicieli władz i opinii publicznej, są domeną organizacji doradczych typu *think-tank*²⁰. Taki model organizacji reprezentują Stowarzyszenie „Miasta w Internecie” i Fundacja Projekt: Polska. Podejmowanie inicjatyw edukacyjnych — dla członków organizacji i wszystkich obywateli — właściwe jest dla jednostek obydwu typów. Pięć spośród omawianych podmiotów nie określiło, z jakim typem organizacji pozarządowych się identyfikuje. Analiza ich działalności pokazuje,

¹⁷ Za: D. Moroń, *Organizacje pozarządowe — fundament społeczeństwa obywatelskiego*, Wrocław 2012, s. 96.

¹⁸ Por. J. Herbst, J. Rozenbaum, J.J. Wygnański, *Mów do rzeczy. Jak korzystać z danych w działaniach rzeczniczych?* Warszawa 2013, s. 7, http://civicpedia.ngo.pl/files/wiadomosci.ngo.pl/public/civicpedia/mp/publikacja_Mow_do_rzeczy_jak_korzystac_z_danych.pdf (dostęp: 19.02.2015).

¹⁹ Por. *Watchdog FAQ*, Watchdog. Portal o kontroli obywatelskiej, <http://watchdogportal.pl/czesto-zadawane-pytania/> (dostęp: 19.02.2015).

²⁰ Por. P. Zbieranek, *Obywatel kształtuje się w debacie — o think tankach jako ośrodkach nieformalnej edukacji obywatelskiej? — ekspertyza wprowadzająca*, [w:] P. Zbieranek, M. Koziarek, *Organizacje typu think tank jako ośrodki edukacji obywatelskiej*, Warszawa 2011, s. 2.

że przyjmują one formę heterogeniczną i łączą wykonywanie zadań strażniczych, doradczych i innych dodatkowych.

Działania strażnicze organizacji pozarządowych sprowadzają się do kontrolowania realizacji prawa dostępu do informacji oraz — w przypadku jego łamania — interweniowania przy wykorzystaniu dostępnych środków prawnych. Działania o charakterze kontrolnym prowadzą wszystkie omawiane organizacje. Przykładem aktywności polegającej na monitoringu realizacji prawa do informacji i jej ponownego wykorzystania są projekty „Pozarządowe Centrum Dostępu do Informacji Publicznej”²¹ (Sieć Obywatelska — Watchdog Polska) i „Obywatelski monitoring realizacji prawa do informacji publicznej”²² (Stowarzyszenie „Miasta w Internecie”). W ramach pierwszego z nich obywatele, wykorzystując własne zaplecze prawne, na bieżąco oceniają działania władz publicznych w zakresie przejrzystości rządzenia i reagują na sygnały łamania praw zgłaszane przez obywateli. Analizują też działania Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji związane z pracami nad nowelizacją ustawy o dostępie do informacji publicznej oraz tworzeniem regulacji dotyczących jej ponownego wykorzystania. „Pozarządowe Centrum Dostępu do Informacji Publicznej” jest głównym projektem Sieci Obywatelskiej realizowanym z powodzeniem od kilku lat.

Innym rodzajem przeprowadzanych działań kontrolnych jest projekt „Obywatelski monitoring realizacji prawa do informacji publicznej”, który Stowarzyszenie „Miasta w Internecie” realizowało od 1 maja 2013 do 30 lipca 2014 roku. Przedmiotem badań było sprawdzenie, jak urzędy centralne i samorządowe wywiązują się z obowiązku prowadzenia Biuletynów Informacji Publicznej oraz jak udzielają informacji „na wniosek” ustny i pisemny obywateli. Badaniem objęto Kancelarię Prezydenta, Kancelarię Premiera, 18 ministerstw, 16 urzędów marszałkowskich i 65 urzędów miast na prawach powiatu²³. Raport z badań dostępny jest na stronie internetowej projektu²⁴.

Działania strażnicze drugiego typu polegają na interwencji obywatelskiej i wyrażaniu sprzeciwu wobec łamania bądź utrudniania realizacji prawa dostępu do informacji. Zadaniem organizacji pozarządowych jest zapewnienie obywatelom wsparcia merytorycznego dotyczącego przysługujących im środków prawnych oraz reprezentowania ich interesów w kontaktach z administracją publiczną. Działania przedstawicieli trzeciego sektora sprowadzają się zazwyczaj do podej-

²¹ Pozarządowe Centrum Dostępu do Informacji Publicznej, <http://informacjapubliczna.org.pl/> (dostęp: 19.02.2015).

²² Obywatelski monitoring realizacji prawa do informacji publicznej, <http://www.prawodoinformacji.pl/> (dostęp: 19.02.2015).

²³ *Działania*, Obywatelski monitoring realizacji prawa do informacji publicznej, <http://www.prawodoinformacji.pl/index.php/dzialania> (dostęp: 19.02.2015).

²⁴ *Jawność, transparentność, partycypacja — czyli w jaki sposób realizowane jest w Polsce prawo do informacji publicznej? Raport z badań*, Tarnów 2014. Obywatelski monitoring realizacji prawa do informacji publicznej, <http://www.prawodoinformacji.pl/index.php/wyniki-badan> (dostęp: 19.02.2015).

mowania próby dialogu i upomnienia instytucji naruszającej prawo, a w razie niepowodzenia — do korzystania z przysługujących, zgodnie z przepisami prawa administracyjnego, narzędzi odwoławczych. Spośród badanych organizacji tylko jedna: Sieć Obywatelska — Watchdog Polska, prowadzi działalność tego typu. Przykładem jej dokonań na polu wyrażania sprzeciwu obywatelskiego i walki o realizację prawa dostępu do informacji może być sprawa dotycząca udostępniania obywatelom protokołów z Kolegium Prezydenta Miasta Wrocławia. Od ponad pięciu lat toczył się spór w tej sprawie pomiędzy mieszkańcami miasta a przedstawicielami władz. Sprawa kilkakrotnie kierowana była do sądu i mimo wydawanych za każdym razem orzeczeń, iż protokoły Kolegium Prezydenta zawierają informację publiczną i podlegają udostępnianiu zgodnie z Ustawą, postanowienia te nie były przez urzędników respektowane. Ostatecznie, po rozpatrzeniu wniosku złożonego przez Sieć Obywatelską — Watchdog Polska, Naczelny Sąd Administracyjny wydał decyzję, iż władze miasta muszą zapewnić jawność takich dokumentów²⁵. Według danych z 2012 roku stowarzyszenie Sieć Obywatelska rocznie reprezentuje interesy obywateli w kilkudziesięciu sprawach sądowych i udziela około 2000 porad prawnych z zakresu dostępu do informacji publicznej.

Podobnie jak w przypadku działań strażniczych, tak i w przypadku zadań charakterystycznych dla organizacji typu *think-tank* realizują je wszystkie omawiane organizacje. Istotą działań *think-tanków* jest tworzenie analiz i podejmowanie badań nad systemem udostępniania informacji publicznych, e-administracją i otwartym rządem. Celem tych badań jest wypracowywanie skutecznych rozwiązań problemów społecznych możliwych do wykorzystania w debacie publicznej. Wiele ciekawych działań w tym zakresie podejmuje Fundacja Projekt: Polska. W ramach programu Centrum Cyfrowe realizuje zadania na rzecz otwartego rządu. Podsumowaniem prac badawczych są publikacje: *Mapa drogowa otwartego rządu w Polsce* (2011), *Otwarty Rząd w Polsce. Kulisy programu OpenGov* (2013) oraz raport *Czekając na otwarte rządy. Raport Koalicji na rzecz Otwartego Rządu* (2013; współautorstwo). Osiągnięciem Centrum jest też utworzenie Laboratorium Otwartego Rządu, w którym tworzy się i wdraża „otwarte standardy technologiczne, wspierające nowe formy dialogu publicznego i współpracy obywatelskiej”²⁶. Rezultaty działań Centrum Cyfrowego wielokrotnie wykorzystywane były w procesie konsultacji społecznych i odgrywały dużą rolę podczas społecznych prób nakłaniania władz do przystąpienia do międzynarodowego Partnerstwa na rzecz Otwartego Rządu.

Jako kolejny przykład wykorzystania wyników badań przeprowadzonych przez organizację non profit w merytorycznej dyskusji z przedstawicielami władz

²⁵ Zob. M. Kokoszkie, *Rafał Dutkiewicz nie może utajniać dokumentów z kolegów*, Wyborcza.pl., http://wroclaw.gazeta.pl/wroclaw/1,35771,17344501,Rafal_Dutkiewicz_nie_moze_utajniac_dokumentow_z_kolegiow.html (dostęp: 19.02.2015).

²⁶ *Laboratorium otwartego rządu*, Centrum Cyfrowe. Projekt: Polska, <http://centrumcyfrowe.pl/projekty/laboratorium-otwartego-rzadu/> (dostęp: 19.02.2015).

można przywołać spotkanie podsumowujące projekt „Obywatelski monitoring dostępu do informacji” (Stowarzyszenie „Miasta w Internecie”). Podczas panelu dyskusyjnego, w oparciu o zaprezentowane wcześniej rezultaty badań, przedstawiciele Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji, środowisk samorządowych, naukowych i organizacji pozarządowych podjęli dyskusję o kształcie współczesnego systemu informacji publicznych i kierunkach niezbędnych przemian. Miejscem wymiany poglądów i wypracowywania nowych standardów i koncepcji są też organizowane corocznie od początku działalności Stowarzyszenia (czyli od 1998 roku) konferencje *Miasta w Internecie*. Są one największymi w Polsce „spotkaniami przedstawicieli środowisk samorządowych, administracji centralnej, sektora teleinformatycznego, mediów, organizacji pozarządowych i środowiska naukowego, poświęconymi modernizacji i rozwojowi Polski dzięki skutecznemu wykorzystaniu rozwiązań cyfrowych”²⁷.

Organizacje pozarządowe, dając wyraz potrzebom społecznym, nie tylko zabierają głos w dyskusjach publicznych, ale też aktywnie uczestniczą w procesie konsultacji aktów prawnych²⁸. Przygotowują także projekty potrzebnych działań i prezentują je przedstawicielom władz. Przejawem takiej aktywności jest list do premier Ewy Kopacz z apelem o podjęcie starań o przystąpienie Polski do Partnerstwa na rzecz Otwartych Rządów, wystosowany w styczniu 2015 roku przez pozarządową Koalicję na rzecz Otwartego Rządu²⁹.

Z wiedzy i doświadczenia ekspertów pracujących w pozarządowych *think-tankach* korzystają również podmioty samorządowe i państwowe. Na zaproszenie przedstawicieli sektora publicznego członkowie organizacji non profit biorą udział w pracach nad projektami nowych dokumentów strategicznych i prawnych. Zleca się im także przygotowywanie raportów, opracowań i przeprowadzanie szkoleń. W 2013 roku Ośrodek Studiów nad Cyfrowym Państwem realizował współfinansowane przez ministra administracji i cyfryzacji zadanie publiczne pt. „Praktyczne aspekty realizacji koncepcji Otwartego Rządu oraz ponownego wykorzystania informacji publicznych jako katalizator rozwoju zaawansowanych kompetencji cyfrowych”, w ramach którego specjaliści z Ośrodka stworzyli trzy opracowania dotyczące założeń i praktyki udostępniania informacji publicznych i otwierania rządów, nagrali serię filmów szkoleniowych i zbudowali witrynę internetową

²⁷ Konferencje „Miasta w Internecie”, Stowarzyszenie „Miasta w Internecie”, <http://mwi.pl/component/content/article/55.html> (dostęp: 19.02.2015).

²⁸ Na przykład w trwających od 26 maja do 17 czerwca 2014 roku konsultacjach społecznych nad założeniami do projektu ustawy o ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego.

²⁹ List Koalicji do premier Ewy Kopacz w sprawie przystąpienia Polski do Partnerstwa na rzecz Otwartych Rządów, Koalicja na rzecz Otwartego Rządu, <http://otwartyrzad.org.pl/list-koalicji-do-premier-ewy-kopacz-w-sprawie-przystapienia-polski-do-partnerstwa-na-rzecz-otwartych-rzadow-3/> (dostęp: 19.02.2015).

OpenGovernment.pl „promującą ideę Otwartego Rządu oraz ponownego wykorzystania informacji publicznej”³⁰.

Oprócz podejmowania działań strażniczych i doradczych przedstawiciele trzeciego sektora zwiększają dostęp obywateli do informacji publicznych, udostępniając im serwisy internetowe, w których przetworzone dane publiczne prezentowane są w usystematyzowanej, przyjaznej dla odbiorcy i atrakcyjnej formie. Przykładem takich projektów są:

— „Moje państwo”³¹ (Fundacja ePaństwo) — serwis złożony z piętnastu zakładek tematycznych, zawierających m.in.: informacje dotyczące zamówień publicznych, finansów, handlu zagranicznego, podróży służbowych posłów oraz ich wydatków, liczby wystąpień sejmowych poszczególnych polityków, teksty tych wystąpień, podsumowanie frekwencji polityków podczas głosowań;

— „Mam prawo wiedzieć”³² (Stowarzyszenie 61) — serwis internetowy udostępniający „informacje o osobach pełniących wybieralne funkcje publiczne”³³. Zawiera biogramy, poglądy, oświadczenia majątkowe i rejestry korzyści oraz informacje o głosowaniach sejmowych, w których dana osoba brała udział.

Uzupełnieniem wszystkich opisanych powyżej zadań jest edukacja obywatelska w zakresie prawa dostępu do informacji i budowania społecznego zainteresowania tą tematyką. Przedstawiciele trzeciego sektora organizują szkolenia otwarte i zlecone (zamknięte), konsultacje indywidualne oraz akcje informacyjne. Prowadzą aktywną promocję swoich działań w serwisach społecznościowych (Facebook, YouTube, Twitter), a także realizują zasadę jawności i przejrzystości własnej działalności, między innymi poprzez prowadzenie regularnie aktualizowanych stron internetowych. Niepokozi fakt, że tylko dwie z badanych organizacji (zob. tabela 2) prowadzą Biuletyny Informacji Publicznej, mimo że, jak wynika z zamówionej przez Sieć Obywatelską — Watchdog Polska opinii mec. Jana Stefanowicza, wszystkie jednostki trzeciego sektora realizujące zadania publiczne powinny prowadzić własny BIP³⁴.

Organizacje pozarządowe w celu zwiększenia efektywności swoich działań, ściśle z sobą współpracują. W maju 2012 roku trzynaście polskich organizacji trzeciego sektora, zabiegających o jawność działań władz publicznych i zwiększenie udziału obywateli w procesach rządzenia, utworzyło Koalicję na rzecz Otwartego Rządu. Niektóre z nich nawiązały też współpracę z organizacjami zagranicz-

³⁰ *Sprawozdanie merytoryczne Fundacji Ośrodek Studiów nad Cyfrowym Państwem za rok 2013*, s. 4–5, Ośrodek Studiów nad Cyfrowym Państwem, http://www.cyfrowepanstwo.pl/wp-content/uploads/2013/05/sprawozdanie_merytoryczne_2013.pdf (dostęp: 19.02.2015).

³¹ *Moje Państwo*, <http://mojepanstwo.pl/> (dostęp: 19.02.2015).

³² *MamPrawoWiedziec.pl*, <http://mamprawowiedziec.pl/> (dostęp: 19.02.2015).

³³ *MamPrawoWiedziec.pl — serwis o osobach pełniących wybieralne funkcje publiczne*, *MamPrawoWiedziec.pl*, <http://mamprawowiedziec.pl/strona/info-projekty/mpw> (dostęp: 19.02.2015).

³⁴ J. Stefanowicz, *Obowiązek prowadzenia BIP*, Pozarządowe Centrum Dostępu do Informacji Publicznej, http://informacjapubliczna.org.pl/wwwdane/files/dokumenty/obowiazek_prowadzenia_bip.pdf (dostęp: 19.02.2015).

nymi (np. Access Info Europe) i międzynarodową siecią zrzeszającą organizacje zajmujące się zwiększaniem dostępu do informacji publicznych The Freedom of Information Advocates Network (FOIANet).

Mnogość i różnorodność działań podejmowanych przez organizacje non profit na rzecz zwiększania dostępności informacji publicznych w Polsce pokazuje, że obywatele świadomi są wagi tego zagadnienia. Wiedząc, że efektywne działanie systemu informacji publicznych wymaga, oprócz dobrych i stabilnych podstaw prawnych, permanentnej kontroli, pozwalającej na diagnozowanie niewłaściwie działających elementów systemu, członkowie organizacji pozarządowych podejmują się zadań rzeczniczych, strażniczych, doradczych i edukacyjnych. Z powodzeniem artykułują potrzeby społeczeństwa i podejmują działania medacyjne pomiędzy społeczeństwem a przedstawicielami sektora publicznego, dając dowód, że w demokratycznym państwie głos obywateli w dyskusji o kształcie i jakości komunikacji pomiędzy państwem a społeczeństwem jest bardzo ważny. Podejmowanie przez obywateli licznych inicjatyw na rzecz ulepszania państwowej polityki informacyjnej cieszy tym bardziej, że polski system informacji publicznych, tworzony od 2001 roku, wciąż jest w fazie przemian. Konstruktywny dialog pomiędzy społeczeństwem i przedstawicielami władz może stymulować szybszy jego rozwój i przybliżyć nas do dobrych praktyk realizowanych w państwach Europy Zachodniej czy w krajach skandynawskich.

Tabela 1. Organizacje pozarządowe działające na rzecz zwiększania jawności i dostępności informacji publicznych — informacje podstawowe

Nazwa organizacji	Siedziba	Czy prowadzi działania o zasięgu ogólnopolskim?	Rok założenia	Forma prawna	Cele działalności statutowej*	Najważniejsze programy i projekty*
1. Stowarzyszenie „Miasta w Internecie”	Tarnów (woj. małopolskie)	+	1998	S	— „upowszechnianie wiedzy o rozwiązaniach technologii informacji i komunikacji dla budowania Społeczeństwa Informacyjnego, ze szczególnym uwzględnieniem elektronicznej administracji publicznej; — [...] podejmowanie działań na rzecz modernizacji państwa, ze szczególnym uwzględnieniem administracji publicznej” ³⁵	— „Obywatelski monitoring realizacji prawa do informacji publicznej”; — „Obywatelski audyt efektywności świadczenia usług administracyjnych przez samorządy lokalne”
2. Projekt: Polska	Warszawa (woj. mazowieckie)	+	S: 2002 F: 2007	S i F	— „kształtowanie postaw obywatelskich i <u>zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne</u> i gospodarcze kraju; — [...] ochrona praw człowieka [...]”; — podejmowanie działań, które „zmieniają Polskę w nowoczesne i otwarte państwo” ³⁶	— „Centrum cyfrowe” (część projektu „Społeczeństwo cyfrowe”), w ramach którego realizowany jest projekt „Otwarty Rząd” (składający się m.in. z: „Laboratorium otwartego rządu”, „Internetowej bazy najgłośniejszych afer korupcyjnych”, <i>Mapy drogowej otwartego rządu</i> i in.); — Zakończone projekty: „Otwarty samorząd”, <i>Open Government Data Camp 2011</i> i in.

3.	Sieć Obywatelska – Watchdog Polska (wcześniejszej: Stowarzyszenie Liderów Lokalnych Grup Obywatelskich)	Warszawa (woj. mazowieckie)	+	2003	S	— „działanie na rzecz swobodnego dostępu do informacji; — działanie na rzecz efektywnego, praworządnego, przejrzystego i otwartego na kontrolę obywatelską gospodarowania majątkiem publicznymi i zarządzania politykami publicznym; — wspieranie merytoryczne i finansowanie osób i organizacji w sprawowaniu kontroli obywatelskiej; — podejmowanie działań na rzecz propagowania etyki życia publicznego i aktywności służących przeciwdziałaniu korupcji”;³⁷	— „Pozarządowe Centrum Dostępu do Informacji Publicznej”; — „Fundusze sołeckie” (w części dotyczącej prowadzenia monitoringu funduszu sołeckiego)
4.	Fundacja im. Stefana Batorego	Warszawa (woj. mazowieckie)	+	2004	F	— upowszechnianie „zasad demokratycznego państwa prawa, przejrzystości w życiu publicznym, społecznej kontroli nad instytucjami zaufania publicznego [...]”;³⁸	— „Odpowiedzialne państwo”; — „Obywatele dla demokracji”

³⁵ Statut Stowarzyszenia „Miasta w Internecie”: *Tekst jednolity*, Biuletyn Informacji Publicznej Stowarzyszenia „Miasta w Internecie”, <http://bip.malopolska.pl/mwi/Article/id.256582.html> (dostęp: 19.02.2015).

³⁶ Fundacja Projekt: Polska, Baza danych organizacji pozarządowych i instytucji, <http://bazy.ngo.pl/search/info.asp?id=186274> (dostęp: 19.02.2015), Stowarzyszenie Projekt: Polska, Baza danych organizacji pozarządowych i instytucji, <http://bazy.ngo.pl/search/info.asp?id=93326> (dostęp: 19.02.2015).

³⁷ Roczne sprawozdanie merytoryczne z działalności organizacji pożyczki publicznego za rok 2013 stowarzyszenia, Biuletyn Informacji Publicznej Sieci Obywatelskiej — Watchdog Polska, http://bip.siecobywatelska.pl/userfiles/file/uchwala_i_%20sprawozdanie_merytoryczne2013.pdf (dostęp: 19.02.2015).

³⁸ Statut Fundacji im. Stefana Batorego, Fundacja im. Stefana Batorego, http://www.batory.org.pl/o_fundacji/statut (dostęp: 19.02.2015).

5.	Stowarzyszenie 61	Warszawa (woj. mazowieckie)	+	2005	S	— „monitorowanie działalności osób pełniących funkcje publiczne; [...] zwiększanie udziału obywateli w procesach demokratycznych; — działania na rzecz jawności i uczciwości w życiu publicznym; — rozwój społeczeństwa informacyjnego, zwłaszcza w zakresie swobodnego i równego dostępu do informacji”³⁹	— „Mam prawo wiedzieć”
6.	Fundacja ePaństwo	Zgorzeła (woj. mazowieckie)	+	2010	F	— „podejmowanie działań w zakresie <u>ustanawiania i promowania standardów i dobrych praktyk w zakresie dostępu i ponownego wykorzystania informacji z sektora publicznego</u>”⁴⁰	— „Moje państwo”; — „Otwarte miasta”
7.	Ośrodek Studiów nad Cyfrowym Państwem	Łódź (woj. łódzkie)	+	2012	F	— działalność „w sferze [...] budowy nowoczesnych metod dostępu do informacji publicznej oraz ponownego wykorzystania informacji publicznych, cyfrowej interakcji i komunikacji Państwa ze społeczeństwem [...]”⁴¹	— „Praktyczne aspekty realizacji koncepcji Otwartego Rządu oraz ponownego wykorzystania informacji publicznych jako katalizator rozwoju zaawansowanych kompetencji cyfrowych”

8.	Fundacja Jawność. pl	Skrzypce (woj. podlaskie)	+	2014	F	— „zwiększenie świadomości prawnej w zakresie prawa do informacji publicznej; — popularyzacja wiedzy na temat prawa do informacji publicznej; — przygotowanie i dostarczenie gotowych instrumentów pozwalających osobom zainteresowanym na praktyczną realizację prawa do informacji publicznej”⁴²	— „Jawność samorządu”
----	-------------------------------------	---------------------------------	---	------	---	--	-----------------------

* związane z realizacją prawa dostępu do informacji

„F” — fundacja

„S” — stowarzyszenie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentów podstawowych organizacji oraz danych z serwisu Bazy.ngo.pl.

³⁹ *Statut Stowarzyszenie 61, MamPrawoWiedziec.pl*, <http://mamprawowiedziec.pl/strona/info-statut> (dostęp: 19.02.2015).

⁴⁰ *Statut Fundacji ePaństwo. Fundacja ePaństwo*, <http://epf.org.pl/pl/o-nas/#statut> (dostęp: 19.02.2015).

⁴¹ *Statut Ośrodka Studiów nad Cyfrowym Państwem*, <http://www.cyfrowepanstwo.pl/o-osrodku/statut-osrodka/> (dostęp: 19.02.2015).

⁴² *Cel działania, Jawnosc.pl*, http://www.jawnosc.pl/?page_id=19 (dostęp: 19.02.2015).

Tabela 2. Działalność polskich organizacji pozarządowych na rzecz zwiększania jawności i dostępności informacji publicznych

Nazwa organizacji	Sieć Obywatelska – Watchdog Polska	Stowarzyszenie „Miasta w Internecie”	Fundacja ePaństwo	Fundacja im. Stefana Batorego	Stowarzyszenie 61	Ośrodek Studiów nad Cyfrowym Państwem	Projekt: Polska	Fundacja Jawność.pl
Strona internetowa	http://siecobywatelska.pl/	http://www.mwi.pl/	http://epf.org.pl/pl/	http://www.batory.org.pl/	http://mamprawowiedziec.pl/	http://www.cyfrowepanstwo.pl/	http://projekt.polska.pl/	http://www.jawnosc.pl/
Biuletyn Informacji Publicznej	+	+	–	–	–	–	–	– (brak stosownych informacji w zakładce BIP)
Obecność w mediach społecznościowych (Facebook/ Twitter/ YouTube/ Google+ i in.)	+	+	+	+	+	+	+	+
Podjęmowanie działań strażniczych / kontrolnych (m.in. monitorowanie realizacji prawa dostępu do informacji)	+	+	+	+	+	+	+ / – (niektóre działania Projektu: Polska wspomagają realizację działań o charakterze kontrolnym)	+
Wyrażanie protestów społecznych	+	–	–	–	–	–	–	–

Podjęmowanie działań doradczych (współpraca z sektorem publicznym*/uczestniczenie w konsultacjach społecznych)	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Podjęmowanie działań o charakterze edukacyjnym / zwiększanie świadomości obywatelskiej	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Przynależność do Koalicji na rzecz Otwartego Rządu	+	-	+	+	+	+	+	+	-
Współpraca z organizacjami międzynarodowymi	+	+	+	+	+	+	+	+	brak danych

* np. udział w dyskusjach nad zmianami regulacji prawnych, opracowywaniu dokumentów strategicznych itp.

Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentów podstawowych organizacji, sprawozdań rocznych z działalności oraz informacji zawartych na stronach internetowych omawianych podmiotów i w serwisach społecznościowych.

Bibliografia

1. Źródła

Strony internetowe

<http://bazy.ngo.pl/>
<http://bip.malopolska.pl/mwi/>
<http://bip.siecobywatelska.pl/>
<http://centrumcyfrowe.pl>
<http://epf.org.pl/pl/>
<http://informacjapubliczna.org.pl/>
<http://mamprawowiedziec.pl/>
<http://mojepanstwo.pl/>
<http://mwi.pl/>
<http://projektpolka.pl/>
<http://siecobywatelska.pl/>
<http://tumw.pl/>
<http://watchdogportal.pl/>
<http://www.batory.org.pl/>
<http://www.cyfrowepanstwo.pl/>
<http://www.jawnosc.pl>
<http://www.prawodoinformacji.pl/>

Dokumenty

Jawność, transparentność, partycypacja — czyli w jaki sposób realizowane jest w Polsce prawo do informacji publicznej? Raport z badań. Tarnów 2014, Obywatelski monitoring realizacji prawa do informacji publicznej, <http://www.prawodoinformacji.pl/index.php/wyniki-badan>.
Kokoszkie wicz M., *Rafał Dutkiewicz nie może utajniać dokumentów z kolegów*, Wyborcza.pl, http://wroclaw.gazeta.pl/wroclaw/1,35771,17344501,Rafal_Dutkiewicz_nie_moze_utajniac_dokumentow_z_kolegiow.html.
List Koalicji do premier Ewy Kopacz w sprawie przystąpienia Polski do Partnerstwa na rzecz Otwartych Rządów, Koalicja na rzecz Otwartego Rządu, <http://otwartyrzad.org.pl/list-koalicji-do-premier-ewy-kopacz-w-sprawie-przystapienia-polski-do-partnerstwa-na-rzecz-otwartych-rzadow-3/>.
Stefanowicz J., *Obowiązek prowadzenia BIP*, Pozarządowe Centrum Dostępu do Informacji Publicznej, http://informacjapubliczna.org.pl/wwwdane/files/dokumenty/obowiazek_prowadzenia_bip.pdf.

Akty prawne

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U. z dn. 25 sierpnia 2014, poz. 1118 z późn. zm.
Ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach, Dz.U. z 1984, nr 21, poz. 97 z późn. zm.
Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej, Dz.U. 2001, nr 112, poz. 1198 z późn. zm.
Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach, Dz.U. z 1989, nr 20, poz. 104 z późn. zm.

2. Opracowania

- Herbst J., Rozenbaum J., Wygnański J.J., *Mów do rzeczy. Jak korzystać z danych w działaniach rzeczniczych?* Warszawa 2013, http://civicpedia.ngo.pl/files/wiadomosci.ngo.pl/public/civicpedia/mp/publikacja_Mow_do_rzeczy_jak_korzystac_z_danych.pdf.
- Kowalczyk M., *E-urząd w komunikacji z obywatelem*, Warszawa 2009.
- Moroń D., *Organizacje pozarządowe — fundament społeczeństwa obywatelskiego*, Wrocław 2012.
- Rola organizacji pozarządowych w działalności na rzecz praw i wolności człowieka*, wybór i oprac. M. Dobijański, B. Bocian, Siedlce 2009.
- Sobczak A., Kulisiewicz T., *Otwarty Rząd i ponowne wykorzystanie informacji publicznej — inspirujące wzorce z Polski i ze świata*, Łódź 2014.
- Trzeci sektor w Polsce: stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, organizacje samorządu zawodowego, gospodarczego i pracodawców w 2012 r. Studia i analizy statystyczne GUS*, Warszawa 2014.
- Zbieranek P., *Obywatel kształtuje się w debacie — o think tankach jako ośrodkach nieformalnej edukacji obywatelskiej? — ekspertyza wprowadzająca*, [w:] P. Zbieranek, M. Koziarek, *Organizacje typu think tank jako ośrodki edukacji obywatelskiej*, Warszawa 2011.

Actions of Polish non-governmental organisations to increase the openness of and access to public information

Summary

A well-organised and efficient system for providing access to public information increases the effectiveness of the work of public stakeholders, awareness and participation of citizens, and trust in the government and state institutions. For this system to function correctly, it needs an appropriate legal framework as well as permanent supervision of all its elements. Given the lack of an independent specialised institution overseeing the enforceability of the right to access to information, the task is taken over by active citizens operating in non-governmental organisations. The article discusses the contribution of Polish third sector organisations to increasing the openness and transparency in public life. The author presents examples of advocacy, watchdog, consulting and education actions.